

Neoficialus vertimas

EUROPOS TARYBA

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS

TREČIASIS SKYRIUS

NUTARIMAS DĖL

Henriko DAKTARO
pareiškimo Nr. 42095/98
prieš Lietuvą

PRIIMTINUMO

Europos Žmogaus Teisių Teismas (Trečiasis skyrius), 2000 m. sausio 11 dieną posėdžiaujant kolegijai, sudaryta iš:

pirmininko J.–P. Costa,
teisėjų sero Nicolas Bratza,
L. Loucaides,
F. Tulkens,
W. Fuhrmann,
K. Jungwiert,
H. S. Greve

ir *skyriaus kanclerės* S. Dollé,

atsižvelgdamas į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 34 straipsnį,

atsižvelgdamas į Henriko Daktaro pareiškimą prieš Lietuvą, pateiktą 1998 m. gegužės 11 dieną ir įregistruotą 1998 m. liepos 8 dieną kaip byla Nr. 42095/98,

atsižvelgdamas į pagal Teismo reglamento 49 straipsnį pateiktus raportus,

atsižvelgdamas į atsakovės Vyriausybės 1998 m. gruodžio 29 dieną pateiktą nuomonę ir į pareiškėjo kaip atsakymą 1999 m. vasario 25 dieną pateiktą nuomonę,

po svarstymo nusprendė:

FAKTAI

Pareiškėjas yra Lietuvos Respublikos pilietis, gimęs 1957 m. Šiuo metu jis kalinamas Rusų kolonijoje, Vilniuje.

Teisme jam atstovauja R. Girdziušas, Kaune praktikuojantis advokatas, ir V. Sviderskis, Vilniuje praktikuojantis advokatas.

Bylos faktai, kaip juos pateikia šalys, gali būti apibendrinti, kaip išdėstyta toliau.

A. Konkrečios bylos aplinkybės

Baudžiamasis procesas

1976 m. ir 1977 m. pareiškėjas buvo nuteistas už chuliganizmą. 1987 m. jis buvo nuteistas už plėšimą aštuoneriems metams laisvės atėmimo. Dešimto dešimtmečio pradžioje jis buvo paleistas iš kalėjimo.

1996 m. vasario 3 dieną su generalinio prokuroro pavaduotojo sankcija pareiškėjas buvo sulaikytas pagal prevencinio sulaikymo taisyklę. Jo prevencinis sulaikymas buvo sankcionuotas 60 dienų; 1996 m. vasario 5 dieną tai patvirtino Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. Nutarimas skirti pareiškėjui prevencinį sulaikymą rėmėsi bendrąja tuo metu galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 50¹ straipsnio nuostata, leidusia prevencinį sulaikymą ryšium su banditizmu, nusikalstamu susivienijimu ir asmens terorizavimu. 1996 m. vasario 12 dieną Vilniaus apygardos teismo pirmininkas atmetė pareiškėjo skundą dėl nutarimo skirti prevencinį sulaikymą.

Pareiškėjas buvo įtartas sumušęs Lietuvos pop dainininkę ir jos draugą. 1996 m. vasario 5 dieną Generalinės prokuratūros prokuroras iškėlė baudžiamąją bylą dėl chuliganizmo (toliau tekste – “chuliganizmo byla”).

1996 m. vasario 18 dieną prokuroras taip pat iškėlė baudžiamąją bylą, kur pareiškėjas buvo įtariamas bendrininkavimu reikalaujant ir gaunant 7000 Amerikos dolerių (USD) išpirką už pavogto automobilio gražinimą (toliau tekste – “išpirkos byla”).

1996 m. balandžio 1 dieną pareiškėjui išpirkos byloje buvo pateikti kaltinimai iš keturių punktų. Pagrindinis kaltinimas buvo turto prievartavimas. Tą pačią dieną pareiškėjas buvo apklaustas dėl tų kaltinimų.

1996 m. balandžio 1 dieną prokuroras, remdamasis išpirkos byloje pareiškėjui pareikštais kaltinimais, paskyrė jam kardomąjį kalinimą (suėmimą). Tą pačią dieną raštu, adresuotu kardomojo kalinimo vietas, kurioje pareiškėjas buvo kalinamas, direktoriui, prokuroras paprašė kalėjimo administracijos iki 1996 m. balandžio 15 dienos uždrausti bet kokius kontaktus tarp pareiškėjo ir jo gynėjo be prokuratūros leidimo.

1996 m. balandžio 5 dieną Vilniuje buvo nužudyti du išpirkos bylos liudytojai.

1996 m. balandžio 15 dieną prokuroro raštu kardomojo kalinimo vietas direktoriui šis buvo informuotas, kad prokuroras nusprendė dalyvauti pareiškėjo ir jo advokatų susitikimuose ir

kontroliuoti su tuo susijusią korespondenciją; kalėjimo administracijos vėl buvo prašoma neleisti pareiškėjui susisiekti su jo gynėju be raštiško prokuroro leidimo.

1996 m. birželio 18 dieną Vilniaus apygardos teismo teisėjas pratęsė pareiškėjo kardomojo kalinimo (suėmimo) terminą iki 1996 m. rugpjūčio 31 dienos, o 1996 m. rugpjūčio 29 dieną minėtas terminas buvo pratęstas iki 1996 m. spalio 1 dienos.

1996 m. rugsėjo 20 dieną chuliganizmo byla buvo nutraukta.

Parengtinis tyrimas išpirkos byloje buvo baigtas 1996 m. rugsėjo 26 dieną. Nuo tos dienos iki 1996 m. spalio 1 dienos pareiškėjui ir jo gynėjui buvo leista susipažinti su bylos medžiaga.

Susipažinęs su bylos medžiaga, pareiškėjas pateikė savo prieštaravimus prokurorui, nurodydamas, kad jam pareikšti kaltinimai buvo nepagrįsti.

1996 m. spalio 1 dieną organizuoto nusikalstamumo skyriaus prokuroras atmetė šiuos prieštaravimus, *inter alia*, nurodydamas, kad “pareiškėjo kaltė įrodyta parengtinio tardymo metu surinktais įrodymais”.

1996 m. spalio 2 dieną Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas perdavė bylą Vilniaus apygardos teismui. Iš pradžių byla buvo paskirta Kauno apygardos teismui, tačiau Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas nusprendė perduoti bylos teisingumą Vilniaus apygardos teismui.

1996 m. spalio 7 dieną pareiškėjas pateikė pareiškimą Vilniaus apygardos teismui, nurodydamas, kad nėra tinkamo sprendimo, priimto pagal vidaus teisę, dėl jo kardomojo kalinimo (suėmimo) ir kad jis yra neteisėtas.

1996 m. lapkričio 18 dieną pareiškėjas taip pat pareiškė nušalinimą generalinio prokuroro pavaduotojui, nurodydamas, kad šis pareigūnas nebuvo bešališkas, kad sankcionuodamas pareiškėjo prevencinį sulaikymą jis pažeidė valstybės vidaus baudžiamąjį procesą ir kad teismo nagrinėjimo metu jis negalėjo palaikyti kaltinimo.

1996 m. lapkričio 18 dieną Vilniaus apygardos teismo teisėjas atidavė pareiškėją teismui. Teisėjas kaip nepagrįstą atmetė pareiškėjo pareiškimą nušalinimą generalinio prokuroro pavaduotojui. 1997 m. vasario 5 dieną teisėjas atmetė dar vieną nušalinimą, pareiškėją generalinio prokuroro pavaduotojui.

1997 m. vasario 13 dieną Vilniaus apygardos teismo teisėjas pripažino pareiškėją kaltu pagal du punktus dėl turto prievartavimo ir siekimo paveikti nukentėjusį, kad jis duotų melagingus parodymus. Jis buvo nuteistas kaip turto prievartavimo vykdytojas. Pagal kitus du punktus jis buvo išteisintas. Pareiškėjas buvo nuteistas septyneriems metams ir šešioms mėnesiams laisvės atėmimo. Taip pat jam buvo paskirta 15 000 litų (LTL) bauda, ir jo turtas buvo konfiskuotas.

Remdamasis kelių išpirkos bylos liudytojų teiginiais, kad pareiškėjas buvo “nusikalstamo pasaulio autoritetas”, teisėjas nuosprendyje pareiškė: “teismas daro išvadą, kad [vienas iš anksčiau minėtų liudytojų] ..., žinodamas apie egzistuojantį būdą atgauti automobilius Kaune, kreipėsi į vieną iš nusikalstamo pasaulio lyderių, kaltinamąjį H. Daktarą”, kuris reikalavo išpirkos ir ją gavo.

Pareiškėjas apskundė minėtą nuosprendį, nurodydamas įvairius materialinės ir procesinės valstybės vidaus teisės pažeidimus. *Inter alia*, jis teigė, kad buvo pažeistos jo teisės gintis ir apklausti liudytojus ir kad teismo įvardijimas jo kaip “vieno iš nusikalstamo pasaulio lyderių” buvo žalingas ir neteisėtas. Šiuo požiūriu jis pabrėžė, kad jis niekada nebuvo nuteistas už nusikaltimą, susijusį su nusikalstamu susivienijimu. Pareiškėjas teigė, kad jam nebuvo užtikrintas teisingas procesas nepriklausomame ir bešališkame teisme.

1997 m. balandžio 23 dieną Apeliacinis teismas išnagrinėjo skundą dėl teisės klausimų ir nusprendė jį nagrinėti posėdyje pilnosios apeliacijos tvarka.

1997 m. gegužės 27 dieną Apeliacinis teismas posėdyje nagrinėjo skundą pilnosios apeliacijos tvarka, dalyvaujant pareiškėjui ir dviem jo atstovams. Pilnosios apeliacijos tvarka teismas pakeitė 1997 m. vasario 13 dienos nuosprendį. Apeliacinis teismas nutarė, kad pagal kaltinimus turto prievartavimu pareiškėjas turėtų būti nuteistas kaip bendrininkas, o ne kaip vykdytojas, kaip buvo pripažinęs pirmosios instancijos teismas. Nežiūrint į tai, Apeliacinis teismas paliko Vilniaus apygardos teismo paskirtą bausmę.

Pareiškėjas pateikė kasacinį skundą Aukščiausiajam Teismui, nurodydamas, kad abu žemesnieji teismai padarė klaidų taikydami valstybės vidaus teisę ir kad jis nepadarė jam inkriminuojamo nusikaltimo.

1997 m. liepos 3 dieną Vilniaus apygardos teismo teisėjas, kuris priėmė 1997 m. vasario 13 dienos nuosprendį, parašė raštą Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui, kuriuo jis ginčijo Apeliacinio teismo išvadas dėl pareiškėjo dalyvavimo darant nusikaltimą. Savo rašte pirmosios instancijos teisėjas teigė, kad dėl turto prievartavimo nusikaltimo pareiškėjas turėtų būti nuteistas kaip vykdytojas, o ne kaip bendrininkas. Teisėjas prašė Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininką pateikti kasacinį teikimą, kad būtų panaikintas apeliacinis nuosprendis ir patvirtintas pirmosios instancijos nuosprendis.

1997 m. rugpjūčio 27 dieną Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas pateikė kasacinį teikimą Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams. Kasaciniame teikime, *inter alia*, buvo teigiama, kad: “Apeliacinis teismas ... netinkamai interpretavo ir taikė įstatymą... . Surinktos medžiagos pagrindu nustatyta, kad H. Daktaras ... vykdė grupės asmenų susitarimą ir valią... ir buvo turto prievartavimo vykdytojas”. Pirmininkas nurodė konkrečią valstybės vidaus teisės nuostatą, galiojusią nusikaltimo padarymo metu, būtent Baudžiamojo kodekso 150 straipsnio 3 dalį, kuri turėjo būti taikoma pareiškėjo veikai. Pirmininkas teikė “panaikinti Apeliacinio teismo 1997 m. gegužės 27 dienos nuosprendį ... ir palikti galioti Vilniaus apygardos teismo 1997 m. vasario 13 dienos nuosprendį”.

1997 m. rugsėjo 8 dieną Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas paskyrė teisėją pranešėją. 1997 m. rugsėjo 23 dieną pirmininkas taip pat sudarė trijų Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegiją bylai nagrinėti.

1997 m. gruodžio 2 dieną įvyko kasacinis posėdis. Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko teikimą pristatė prokuroras. Pareiškėjas ir jo gynėjas posėdyje dalyvavo. Tą dieną Aukščiausiasis Teismas panaikino Apeliacinio teismo nuosprendį ir paliko galioti Vilniaus apygardos teismo nuosprendį. Kasacinis teismas atmetė pareiškėjo skundą ir patenkino kasacinį teikimą. Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad pareiškėjas buvo turto prievartavimo vykdytojas.

Žiniasklaidos kampanija, susijusi su pareiškėjo byla

Nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios žiniasklaida vaizdavo pareiškėją kaip atsakingą už įvairių organizuotų nusikaltėlių veiklą Kaune ir kituose Lietuvos regionuose. Pareiškėjo sulaikymas ir po to sekęs baudžiamasis procesas taip pat buvo aptariamasis daugelyje televizijos laidų ir visoje valstybėje vykusiame plataus masto spaudos kampanijoje.

1996 m. vasario 6 dieną privačiame dienraštyje “Respublika” buvo išspausdintas straipsnis “Pareigūnai prieš mafijos bosą - H. Doktorą”. Buvo pacituotas toks teisingumo ministro išsakytas pareiškėjo sulaikymo komentaras:

“Pirmiausia šis sulaikymas yra sveikintinas reiškinys ... [tačiau] tai buvo per lėtai sprendžiama”.

Tame pačiame straipsnyje buvo pacituotas toks Seimo pirmininko pavaduotojo pasisakymas apie pareiškėjo sulaikymą:

“Esu įsitikinęs, kad tai reikėjo padaryti ... daug anksčiau. Tačiau šiuo atveju aš nemanau, jog buvo reikalinga taikyti prevencinį sulaikymą. Tai buvo galima padaryti taikant normalią – suėmimo sankciją. Ir kuo greičiau tokia sankcija bus pasirašyta, tuo geriau. Kita vertus, jeigu vertintume šį sulaikymą politine prasme, aš manau, kad H. Doktorui sulaikyti buvo pasirinktas ne pats tinkamiausias momentas. ...vienaip ar kitaip šį sulaikymą vertinant – be jokių kalbų šis žingsnis teisingas”.

1996 m. vasario 6 dieną “Respublikos” žurnalistas straipsnyje, pavadintame “Generalinė prokuratūra prieš H. Doktorą”, parašė:

“Vakar vakare generalinio prokuroro pavaduotojas A. Paulauskas teigė, jog [užpuolimo byla] - tik viena iš kelių priežasčių, paskatinusių ryžtingai veikti Generalinę prokuratūrą. H. Doktoro veiklos pėdsakai apima visą Lietuvą, o prokuratūra jau surinko pakankamai ... įrodymų”.

1996 m. gruodžio 18 dieną didžiausio šalies privataus laikraščio “Lietuvos rytas” žurnalistas straipsnyje, pavadintame “Prokuroras A. Paulauskas - vėl prieš mafijos vadeivą”, parašė:

“Anot [generalinio prokuroro pavaduotojo] A. Paulausko, bylos reikšmingumą lemia jau pati H. Doktoro – vieno Kauno organizuotų nusikaltėlių vadeivos - asmenybė. A. Paulauskas teigė, kad net patys nusikaltėliai tvirtina, jog H. Doktoras - nusikaltėlis numeris vienas”.

Minėtame straipsnyje generalinio prokuroro pavaduotojas cituojamas:

“Ir toliau bus tiriama [kita] H. Doktoro, kaip organizuotų nusikaltėlių lyderio, veikla”.

“Respublikos” žurnalistas 1996 m. gruodžio 19 dienos straipsnyje parašė:

“Paklaustas, ar teisme bus lengva įrodyti H. Doktoro nusikaltimus, [generalinio prokuroro pavaduotojas] A. Paulauskas sakė tuo neabejojęs ir pridūrė, kad jau dabar kaupiama medžiaga apie kitus teisiamąjį nusikaltimus. “Tą medžiagą teismui atiduosime vėliau, kai teisiamajam šioje byloje bus paskelbtas nuosprendis”, - sakė A. Paulauskas”.

“Respublikos” žurnalistas 1997 m. sausio 10 dienos straipsnyje parašė:

“Prieš pirmąjį teismo posėdį generalinio prokuroro pavaduotojas A. Paulauskas teigė, jog šie keturi kaltinimai [išpirkos byloje] ... yra tik didelio darbo pradžia ir kad greitai [pareiškėjui] bus pateikta naujų, daug rimtesnių kaltinimų.”

Tame pačiame straipsnyje buvo cituojamas Generalinės prokuratūros prokuroras, kalbėjęs apie kaltinimus pareiškėjui išpirkos byloje:

“Galiu tvirtai pasakyti, kad šiais epizodais mes tikrai neapsiribosime. Tai tik pradžia ... [Pareiškėjo] sąžinę turėtų slėgti ne vienas nusikaltimas, bet viską reikia įrodyti... Žinome ir apie tai, kaip H. Daktaras šaudė į kitą Kauno nusikaltėlį. Tik kas iš to. “Nukentėjusysis” viską neigia ir geriau sutinka sėdėti kalėjime, nei ką nors mums pasakyti. Tad esant dabartinei padėčiai, geriau bet kokį mafiozą pasodinti kad ir už menką, bet įrodytą nusikaltimą, nei paleisti jį laisvėn.”

1997 m. vasario 6 dieną “Lietuvos ryto” straipsnyje buvo pacituotas toks generalinio prokuroro pavaduotojo teiginys:

“Aš sankcionavau H. Daktaro prevencinį sulaikymą, tačiau jo teisėtumą buvo patvirtino teisėjas savo nutartimi. H. Daktarą atėjau kaltinti dėl to, kad jis yra H. Daktaras”.

1997 m. vasario 11 dieną privataus laikraščio “Akistata” straipsnyje žurnalistas parašė:

“Praėjusį trečiadienį [generalinio prokuroro pavaduotojas] A. Paulauskas viešai pareiškė, kad kaltinimą palaikąs tik todėl, kad teisiamas H. Daktaras”.

1997 m. kovo 1 dieną privačiame žurnale “Veidas” buvo išspausdintas interviu su generalinio prokuroro pavaduotoju. Kalbėdamas apie pareiškėjo sulaikymą jis pasakė:

“[Užpuolimo atvejis] buvo paskutinis lašas. Žinojome, kad turi pasirodyti straipsnis apie įvykusį incidentą, ir supratome, kad po to H. Daktaras gali kuriam laikui dingti. Toks yra JŲ savisaugos instinktas – pasirodžius neigiamai informacijai JIE “nusėda į dugną”, o tada surasti labai sunku. Ir taip jau buvo pribrendęs laikas H. Daktarą sulaikyti. Numanėme, kad paskelbus straipsnį apie [pop žvaigždės] sumušimą mus pradės spausti ir politikai, o mes turėsime aiškinti ir atrodytume juokingai, todėl buvo nuspręsta jį suimti”.

Oficialios Prezidento rinkimų kampanijos metu, 1997 m. pabaigoje, per vieną Lietuvos televizijos kanalą reklaminiame skelbime, remiančiame buvusio generalinio prokuroro pavaduotojo A. Paulausko kandidatūrą, buvo rodomos filmuotos medžiagos iš H. Daktaro bylos teismo nagrinėjimo ištraukos.

B. Bylai reikšmingos vidaus teisės nuostatos

Bylai reikšmingos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos:

Prevencinio sulaikymo taisyklė

Ankstesnis 50¹ straipsnis (galiojęs iki 1997 m. birželio 30 dienos) leido sulaikyti asmenį siekiant neleisti padaryti trijų konkrečių nusikaltimų: banditizmo, nusikalstamo susivienijimo ir asmens terorizavimo. Pagal šią taisyklę sulaikytas asmuo galėjo apskusti teisėjo sprendimą, patvirtinantį prevencinį sulaikymą. Aukštesniojo teisėjo sprendimas buvo galutinis ir neskundžiamas.

Kardomasis kalinimas

Ankstesni 10 ir 104 straipsniai (galioję iki 1996 m. birželio 21 dienos) numatė, kad asmuo gali būti sulaikytas ir suimtas remiantis teismo ar teisėjo sprendimu arba prokuroro sankcija. Dabartinės minėtų nuostatų redakcijos numato, kad asmuo gali būti suimtas tik remiantis teismo ar teisėjo sprendimu.

Pagal 106 straipsnio 3 dalį (redakciją, galiojusią nuo 1996 m. birželio 21 dienos iki 1998 m. birželio 24 dienos), kardomojo kalinimo (suėmimo) terminui pratęsti teisėjas privalo surengti posėdį, į kurį privalo būti kviečiami gynėjas ir prokuroras, o esant reikalui – ir sulaikytasis asmuo. Pagal 249 straipsnio 1 dalį ir 250 straipsnio 1 dalį, teisėjas vienasmeniškai ar teismas tvarkomajame posėdyje, sprenddamas kaltinamojo atidavimo teismui klausimą, privalo išspręsti, ar kaltinamajam tinkamai parinkta kardomoji priemonė.

Ankstesnė 226 straipsnio 6 dalis (galiojusi iki 1998 m. birželio 24 dienos) numatė, kad kaltinamojo ir jo gynėjo susipažinimo su bylos medžiaga laikas neįeina į parengtinio tyrimo ir suėmimo trukmės terminus.

Pagal 52, 58 ir 267 straipsnius, kaltinamasis ir teisiamašis gali “pareikšti prašymus” dėl paleidimo už užstatą.

Pagal ankstesnę 372 straipsnio 4 dalį (galiojusią iki 1999 m. sausio 1 dienos), negalėjo būti skundžiamos bylą nagrinėjančių teismų nutartys dėl suėmimo paskyrimo, pakeitimo ar panaikinimo.

Pagal 398 straipsnio 2 dalį, jeigu paduodamas apeliacinis skundas dėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, šis nuosprendis įsiteisėja išsprendus skundą. 398 straipsnio 4 dalis ir 399 straipsnio 4 dalis numato, kad apeliacinio teismo sprendimas įsiteisėja nuo jo paskelbimo. Todėl pagal valstybės vidaus teisę laikoma, kad suimtajam po jo nuteisimo pirmosios instancijos teisme kardomasis kalinimas (suėmimas) taikomas iki kol apeliacinis teismas išspręs apeliacinį skundą dėl pirmosios instancijos nuosprendžio.

Proceso teisingumas apskritai

14 straipsnis:

“Vykdami teisingumą baudžiamosiose bylose, teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Teisėjai sprendžia baudžiamąsias bylas remdamiesi įstatymu ir pagal savo sąžinę, tokiomis sąlygomis, kurios daro negalima teisėjus paveikti iš šalies. Bet koks kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą vykdant teisingumą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę.”

76 straipsnis:

“Teismas, prokuroras, tardytojas ir kvotėjas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, pilnutiniu ir objektyviu visų bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu ir teisine sąmone.

Jokie įrodymai teismui, prokurorui, tardytojui ir kvotėjui neturi iš anksto nustatytos galios.”

Teisėjų bešališkumas ir galimybės pareikšti nušalinimus

29 straipsnio 3 dalis skelbia, kad teisėjas negali nagrinėti bylos bet kurioje proceso stadijoje, jeigu jis yra suinteresuotas jos baigtimi. Pagal šios nuostatos 4 punktą, byloje dalyvaujantys asmenys gali nurodyti aplinkybes, keliančias abejonių teisėjo bešališkumu.

Pagal 31 straipsnį, teisėjas turi nusišalinti, jei yra įstatymo numatyti pagrindai, leidžiantys abejoti jo bešališkumu. Tuo pačiu pagrindu teisėjui nušalinimą gali pareikšti teisiamašis ir kiti proceso dalyviai.

Jeigu byla nagrinėja teisėjų kolegija, teisėjui pareikštą nušalinimą išsprendžia kiti kolegijos teisėjai. Jeigu nušalinimas pareiškiamas visai kolegijai, kolegija pati išsprendžia šį pareiškimą paprasta balsų dauguma.

427 straipsnio 3 dalis numato, kad kasacinės kolegijos pirmininkas, skelbdamas kasacinio teismo sudėtį, turi paklausti procese dalyvaujančių asmenų, ar jie turi pareiškimų dėl teisėjų nušalinimo.

Teisingumo perdavimas iš vieno teismo į kitą

42 straipsnis suteikia Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui teisę konkrečioje byloje perduoti teisingumą iš vieno teismo į kitą, siekiant užtikrinti tinkamą teisingumo vykdymą. Pagal 43 straipsnį ir 372 straipsnio 4 dalį, tarp šalių negali būti ginčų dėl to, ar byla yra teisinga konkrečiam teismui.

Prokuroro dalyvavimas

Pagal 44 straipsnį, prokuroro įgaliojimus procese įgyvendina įstatymo nustatyta tvarka paskirti prokurorai. 44 straipsnyje nėra nuostatų, reglamentuojančių, kokiomis aplinkybėmis konkretus prokuroras gali dalyvauti byloje.

Kasacinis teikimas

Pagal 417 straipsnio 4 dalį, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Apeliacinio teismo pirmininkas, apygardų teismų pirmininkai ir šių teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai turi teisę pateikti kasacinį teikimą dėl įsiteisėjusio pirmosios instancijos ar apeliacinio nuosprendžio. Pagal 417 straipsnio 5 dalį, tokie teikimai nagrinėjami tokia pat tvarka kaip paprasti kasaciniai skundai, pateikti konkrečiame procese dalyvaujančių asmenų.

Kodekso 418 straipsnio 2 dalis įtvirtina reikalavimus kasaciniam skundui ar kasaciniam teikimui. Pagal šią nuostatą, kasaciniame skunde ar kasaciniame teikime turi būti nurodoma: kasacinio teismo pavadinimas, byla ir sprendimas, dėl kurio paduodamas skundas ar teikimas, sprendimo esmė, apskundimo ar teikimo pagrindai ir kasatoriaus reikalavimai.

SKUNDAI

1. Remdamasis Konvencijos 5 straipsnio 1, 2 ir 4 dalimis pareiškėjas skundžiasi dėl jo prevencinio sulaikymo ir kardomojo kalinimo (suėmimo). Jis teigia, kad buvo sulaikytas 1996 m. vasario 3 dieną. Jis tvirtina, kad jo sulaikymas ir po to sekęs kalinimas pagal prevencinio sulaikymo taisyklę neatitiko valstybės vidaus baudžiamojo proceso reikalavimų. Teigiama, kad tokiam kalinimui nebuvo priežasčių, taip pat nebuvo galimybės ginčyti jo teisėtumą. Pareiškėjas taip pat skundžiasi, kad nuo 1996 m. spalio 7 dienos iki 1997 m. vasario 13 dienos kardomasis kalinimas (suėmimas) jam buvo taikomas neteisėtai, nes nebuvo sprendimo, priimto pagal vidaus teisę, dėl jo kardomosios priemonės tuo laiku. Remdamasis Konvencijos 5 straipsniu pareiškėjas taip pat skundžiasi dėl jo ikiteisminio suėmimo sąlygų, teigdamas, kad jis buvo laikomas vienoje kameroje su nuteistu asmeniu.

2. Remdamasis 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad jam nebuvo užtikrinta teisė kreiptis į Kauno apygardos teismą. Jis teigia, kad iš pradžių byla turėjo nagrinėti šis teismas, bet galiausiai ji buvo perduota Vilniaus apygardos teismui. Pareiškėjas skundžiasi dėl bylos teisingumo perdavimo, remiantis Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų pirmininko sprendimu pagal Baudžiamojo proceso kodekso 42 straipsnį. Jis teigia, kad šis sprendimas buvo savavališkas.

3. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad Vilniaus apygardos teisme buvo pažeistas šalių lygybės principas, kadangi kaltinimą pirmosios instancijos teisme palaikė generalinio prokuroro pavaduotojas. Šis pareigūnas anksčiau sankcionavo pareiškėjo prevencinį sulaikymą ir tariamai daugiau negu kartą išreiškė vienareikšmišką nuomonę, kad pareiškėjas yra kaltas, dar iki jo nuteisimo, apibūdindamas jį kaip organizuotų nusikaltėlių lyderį. Pareiškėjas nesėkmingai bandė nušalinti generalinio prokuroro pavaduotoją. Taip pat pareiškėjas teigia, kad parengtinio tyrimo stadijoje tas pareigūnas jau ruošėsi Prezidento rinkimams ir buvo vienas iš labiausiai tikėtinų kandidatų juos laimėti; todėl jo ir generalinio prokuroro pavaduotojo padėtis pirmosios instancijos teisme nebuvo lygi.

4. Remdamasis 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad Aukščiausiasis Teismas nebuvo “bešališkas teismas” šios nuostatos prasme, nes jis nagrinėjo ir patenkino Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimą. Šį teikimą inicijavo pirmosios instancijos teisėjas, o Aukščiausiajam Teismui pateikė Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, kuris pats paskyrė kasacinės instancijos teisėjus. Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas teikime kasacinės instancijos teisėjams tiesiogiai nurodė konkrečią valstybės vidaus teisės nuostatą, kuri turėtų būti taikoma šioje byloje. Kasaciniame teikime buvo prašoma, kad pareiškėjas būtų nubaustas kaip vykdytojas, o ne kaip bendrininkas, tuo pabloginant jo padėtį, lyginant su padėtimi po apeliacinio nuosprendžio. Pareiškėjas taip pat teigia, kad šį teikimą, kaip *sui generis* kasacinį skundą iš kaltinimo pusės, palaikė prokuroras, nors šis prokuroras nepateikė Aukščiausiajam Teismui reikiamo kasacinio skundo dėl apeliacinio nuosprendžio. Pareiškėjas daro išvadą, kad, atsižvelgiant į šias aplinkybes, Aukščiausiojo Teismo teisėjai negalėjo būti bešališki minėtos Konvencijos nuostatos prasme.

5. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad jam nebuvo užtikrintas teisingas procesas.

Jis teigia, kad valstybės vidaus teismai jį nuteisė netinkamai pritaikę materialinę baudžiamąją teisę. Jis tvirtina, kad formalūs kaltinimai jam buvo pateikti ir bausmė paskirta pagal bylai reikšmingas Baudžiamojo kodekso nuostatas, galiojusias 1994 m., t.y. inkriminuotų nusikaltimų padarymo metu. Tačiau įrodinėdami *actus reus* teismai tariamai *de facto* taikė vėliau pakeistas Baudžiamojo kodekso nuostatas, kurios išplėtė “turto prievartavimo” sąvoką.

Pareiškėjas teigia, kad su šuo procesu susijusi spaudos kampanija, konkrečiai generalinio prokuroro pavaduotojo ir kitų pareigūnų teiginiai (žr. “Faktų” dalį), pakenkė šio proceso teisingumui.

Savo 1999 m. kovo 29 dienos pastabose pareiškėjas pateikė naują skundą dėl proceso teisingumo. Jis teigė, kad 1996 m. labai panašioje byloje Aukščiausiasis Teismas išteisino teisiąją dėl turto prievartavimo ir nuteisė už prisidėjimą prie nusikaltimo. Minėtoje nuomonėje pareiškėjas teigė, kad jo byloje Aukščiausiasis Teismas, nuteisdamas jį už sunkesnę nusikaltimą - turto prievartavimą, nukrypo nuo savo praktikos.

Savo 1999 m. spalio 11 dienos nuomonėje pareiškėjas pateikė dar vieną skundą dėl teisingumo. Jis teigė, kad teismai klaidingai įvertino nukentėjusiojo parodymus byloje.

6. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 2 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad nebuvo preziumuojamas jo nekaltumas. Jis skundžiasi dėl Vilniaus apygardos teismo 1997 m. vasario 13 dienos nuosprendžio, kur teisėjas pripažino, kad pareiškėjas yra “vienas iš nusikalstamo pasaulio lyderių”. Šiuo požiūriu jis taip pat skundžiasi, kad Generalinio prokuroro pavaduotojas, kuris pirmojoje instancijoje palaikė kaltinimą, tariamai daugiau negu kartą išreiškė vienareikšmišką nuomonę, kad jis yra kaltas, dar iki jo nuteisimo, žiniasklaidai apibūdindamas jį kaip “organizuotų nusikaltėlių lyderį” (žr. “Faktų” dalį). Pareiškėjo nuomone, įvairūs valstybės pareigūnai taip pat pažeidė nekaltumo prezumpciją duodami interviu spaudai dėl jo baudžiamojo proceso (*ibid.*).

7. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 2 dalimi pareiškėjas skundžiasi ir dėl prokuroro 1996 m. spalio 1 dienos sprendimo atmesti prieštaravimus kaltinimams, pareikštus remiantis bylos medžiaga, kur prokuroras pareiškė, kad pareiškėjo “kaltė [buvo] įrodyta parengtinio tardymo metu surinktais įrodymais”.

8. Remdamasis 6 straipsnio 1 dalimi ir 3 dalies b ir c punktais pareiškėjas teigia, kad buvo pažeistos jo teisės gintis. Šiuo požiūriu jis tvirtina, kad nuo to momento, kai 1996 m. balandžio 1 dieną jam buvo paskirtas kardomasis kalinimas (suėmimas), jis negalėjo tartis su savo advokatais ar apsikeisti su jais konfidencialia informacija be raštiško prokuroro leidimo.

9. Remdamasis Konvencijos 7 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas taip pat skundžiasi dėl tariamai retrospektyvaus baudžiamosios teisės taikymo jį nuteisiant dėl turto prievartavimo.

PROCESAS

Pareiškimas Europos Žmogaus Teisių Komisijai buvo pateiktas 1998 m. gegužės 11 dieną ir įregistruotas 1998 m. liepos 8 dieną.

1998 m. spalio 21 dieną Komisija nusprendė komunikuoti šį pareiškimą atsakovei Vyriausybei.

1998 m. lapkričio 1 dieną Konvencijos vienuoliktojo protokolo 5 straipsnio 2 dalies pagrindu ši byla perėjo Teismui, kuris turėjo ją nagrinėti pagal to protokolo nuostatas.

Vyriausybė raštu pateikė savo nuomonę 1998 m. gruodžio 29 dieną, į kurią pareiškėjas atsakė 1999 m. vasario 25 dieną, 1999 m. kovo 29 dieną ir 1999 m. spalio 11 dieną jis pateikė papildomas pastabas.

1999 m. rugsėjo 21 dieną Teismas nusprendė atidėti bylos nagrinėjimą iki kol bus paskirtas *ad hoc* teisėjas nuo Lietuvos.

TEISĖ

1. Pareiškėjas skundžiasi dėl jo prevencinio sulaikymo ir kardomojo kalinimo (suėmimo) teisėtumo, teigdamas, kad buvo padaryti įvairūs Konvencijos 5 straipsnio 1, 2 ir 4 dalių pažeidimai. Pareiškėjas teigia, kad ne tik nebuvo laikomasi valstybės vidaus teisės, bet taip pat nebuvo

galimybės ginčyti šių priemonių teisėtumą. Remdamasis 5 straipsniu jis taip pat skundžiasi dėl ikiteisminio suėmimo sąlygų, teigdamas, kad jis buvo kalinamas kartu su nuteistu asmeniu.

Konvencijos 5 straipsnis, kiek tai reikšminga bylai, numato:

“1. Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam laisvė negali būti atimta kitaip, kaip šiais atvejais, ir įstatymo nustatyta tvarka: ...

c) kai asmuo teisėtai sulaikomas ar suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti; ...

2. Kiekvienam sulaikytajam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba pranešta, dėl ko jis sulaikytas ir kuo kaltinamas. ...

4. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė jį sulaikius ar suėmus, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis greitai priimtų sprendimą dėl kalinimo teisėtumo ir, jeigu asmuo kalinamas neteisėtai, nuspręstų jį paleisti. ...”

Tačiau Teismas neprivalo nuspręsti, ar šioje pareiškimo dalyje pareiškėjo pateikti faktai atskleidžia kokį nors tikėtiną Konvencijos pažeidimą, nes pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį Teismas pripažįsta, kad ši pareiškimo dalis yra pateikta per vėlai.

Teismas laiko, kad Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies prasme “galutinis sprendimas” dėl ikiteisminio suėmimo laikotarpio yra ta diena, kai pirmosios instancijos teismas išsprendžia kaltinimą, o ne ta diena, kai apkaltinamasis nuosprendis įsiteisėja (žr., *mutatis mutandis*, *Wemhoff v. Germany*, no. 2122/64, 1968-06-27, Series A no. 7, pp. 23, § 9).

Pirmosios instancijos teisme pareiškėjas buvo nuteistas 1997 m. vasario 13 dieną. Po to pagal vidaus teisę (Baudžiamojo proceso kodekso 398 straipsnio 2 dalį) jis ir toliau buvo laikomas asmeniu, kuriam taikomas kardomasis kalinimas (suėmimas), bet Konvencijos prasme jis buvo kompetentingo teismo nuteistas asmuo, kaip numato Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies a punktas. Konvencijos prasme pareiškėjo ikiteisminis suėmimas pasibaigė 1997 m. vasario 13 dieną, ir todėl 35 straipsnio 1 dalyje numatyto šešių mėnesių termino eiga šios pareiškimo dalies atžvilgiu prasidėjo tą dieną. Tačiau pareiškimas buvo pateiktas tik 1998 m. gegužės 11 dieną, t.y. vėliau negu po šešių mėnesių. Todėl Teismas pripažįsta, kad pareiškėjas nesilaikė šešių mėnesių termino, numatyto Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje.

Todėl ši pareiškimo dalis turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį.

2. Pareiškėjas skundžiasi, kad dėl Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko sprendimo perduoti bylos teisingumą jam [pareiškėjui] nebuvo užtikrinta galimybė kreiptis į Kauno apygardos teismą. Jis remiasi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, kuri, kiek tai šiuo aspektu reikšminga, numato:

“Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas”.

Teismas mano, kad ginčijamu sprendimu buvo išspręstas grynai procedūrinis klausimas: byla buvo perduota iš vieno teismo į kitą pagal šiuo požiūriu reikšmingą nacionalinės teisės nuostatą. Be to, apskritai 6 straipsnis nesuteikia teisės į tai, kad bylą išnagrinėtų asmens pasirinktas

teismas. Teismas pripažįsta, kad šioje byloje sprendimas perduoti teisingumą neturėjo reikšmingos įtakos pareiškėjo proceso teisingumui. Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta ir turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis.

3. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad Vilniaus apygardos teisme buvo pažeistas šalių lygybės principas, nes kaltinimą nagrinėjant bylą pirmąją instanciją palaikė generalinio prokuroro pavaduotojas.

Teismas primena, kad šalių lygybės principas baudžiamojoje byloje reiškia, kad ir kaltinimo pusei, ir gynybai turi būti suteikta galimybė susipažinti su kitos šalies pateiktomis pastabomis bei įrodymais ir juos komentuoti. Nacionalinėje teisėje ši garantija gali būti įtvirtinama įvairiais būdais. Tačiau kad ir koks būdas būtų pasirinktas, jis turi užtikrinti, kad kita šalis žinotų, jog pastabos yra pateiktos, ir kad turėtų realią galimybę jas komentuoti (žr., tarp kitų šaltinių, *Belziuk v. Poland*, no. 23103/93, 1998-03-25, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-II, p. 570, § 37).

Vertindamas šios bylos faktus Teismas pažymi, kad nagrinėjant bylą pirmąją instanciją Vilniaus apygardos teisme generalinio prokuroro pavaduotojas buvo kaltinimo pusės atstovas. Pareiškėjas neteigia, kad generalinio prokuroro pavaduotojas byloje dalyvavo pažeisdamas Baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnį. Todėl Teismas mano, kad palaikydamas kaltinimą pirmosios instancijos teisme generalinio prokuroro pavaduotojas vykdė savo funkcijas pagal valstybės vidaus teisę. Teismas taip pat pažymi, kad pareiškėjas ir jo advokatai dalyvavo visuose Vilniaus apygardos teismo posėdžiuose, kuriuose dalyvavo generalinio prokuroro pavaduotojas. Pareiškėjas nepateikia nei kokių nors procesinės nelygybės su šiuo pareigūnu teismui nagrinėjant bylą įrodymų, nei kokių nors argumentų, paaiškinančių, kaip jo dalyvavimas nagrinėjant bylą pirmąją instanciją būtų galėjęs pastatyti pareiškėją į mažiau palankią padėtį, lyginant su kaltinimo puse. Priešingai, turimos medžiagos pagrindu Teismas pastebi, kad pareiškėjas žinojo apie generalinio prokuroro pavaduotojo pateiktas pastabas ir kad jis turėjo galimybę jas komentuoti. Dėl proceso pasekmių pareiškėjo situacijai Teismas pažymi, kad pirmosios instancijos teisėjas nuteisė pareiškėją tik pagal du iš keturių generalinio prokuroro pavaduotojo palaikyto kaltinimo punktų.

Teismas taip pat atkreipia dėmesį į pareiškėjo argumentą, kad generalinio prokuroro pavaduotojas vėliau, per Prezidento rinkimų kampaniją, veikdamas kaip privatus asmuo galėjo pasinaudoti pareiškėjo procesu savo kandidatūrai į Prezidento postą reklamuoti. Tačiau šis faktas negalėjo retrospektyviai paveikti proceso teisingumo.

Todėl Teismas neranda požymių, kad generalinio prokuroro pavaduotojas turėjo kokią nors esminę pranašumą pareiškėjo atžvilgiu, tuo pažeidžiant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje glūdintį šalių lygybės principą.

Iš to seka, kad ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Todėl ji turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

4. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas taip pat skundžiasi, kad jo bylą kasacine instancija nagrinėjęs Aukščiausiasis Teismas nebuvo “bešališkas teismas”, nes kasacinės instancijos teisėjus paskyrė Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas. Teigiama, kad to paties pirmininko pateiktu kasaciniu teikimu teisėjams buvo nurodyta pareiškėjo byloje taikyti konkrečią materialinės baudžiamosios teisės nuostatą.

Vyriausybė savo nuomonėje teigia, kad šios pareiškimo dalies atžvilgiu pareiškėjas neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, nes nei Aukščiausiajam Teismui pradant

nagrinėti bylą, nei vėliau jis [pareiškėjas] nepareiškė nušalinimų kasacinės instancijos kolegijos sudėčiai. Vyriausybė teigia, kad net darant prielaidą, jog jis laikėsi šiuo požiūriu reikšmingų Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies reikalavimų, pareiškėjas nepateikė jokių argumentų, kurie leistų suabejoti kasacinės instancijos teisėjų bešališkumu pagal Konvencijos taikymo praktikoje suformuluotus subjektyvius ir objektyvius kriterijus. Kasacinio teikimo tikslas buvo suteikti valstybės vidaus teisinėms institucijoms galimybę ištaisyti žemesniojo teismo klaidą. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas nedalyvavo bylos nagrinėjime. Pagaliau valstybės vidaus baudžiamasis procesas nereikalavo, kad Aukščiausiasis Teismas patenkintų kasacinį teikimą. Vyriausybė daro išvadą, kad šioje byloje Aukščiausiasis Teismas buvo “bešališkas”, kaip reikalauja Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis.

Pareiškėjas teigia, kad šios pareiškimo dalies atžvilgiu jis neturėjo veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių, nes, net jeigu jis būtų pareiškęs nušalinimą kasacinės instancijos teisėjams, Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas būtų paskyręs kitą kolegiją, kuri vis tiek turėtų nagrinėti kasacinį teikimą. Todėl hipotetinis naujas teisėjas patirtų tokį patį Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko spaudimą. Pareiškėjas teigia, kad šis asmuo, pateikęs kasacinį teikimą, galėjo perleisti savo teisę paskirti kasacinės instancijos teisėjus Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Tačiau jis to nepadarė. Be to, kasacinis teikimas buvo inicijuotas pirmosios instancijos teisėjui parašius raštą Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkui; tokia procedūra neturėjo pagrindo vidaus teisėje. Galiausiai kasacinį teikimą Aukščiausiajam Teismui kaip kaltinimo pusės kasacinį skundą pristatė prokuroras. Pareiškėjas mano, kad šių aplinkybių visuma atskleidžia Aukščiausiojo Teismo išankstinę nuomonę ir šališkumą šioje byloje.

Teismas primena Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies reikalavimą, kad būtų išnaudotos vidaus teisinės gynybos priemonės. Šia prasme svarbios tik veiksmingos priemonės.

Teismas atkreipia dėmesį į pareiškėjo argumentą, kad joks kasacinės instancijos teisėjų nušalinimas negalėjo atitaisyti dėl tariamo Aukščiausiojo Teismo šališkumo jam padarytos skriaudos, nes bet koks naujas teisėjas jo byloje būtų turėjęs išnagrinėti šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko nurodymus. Nebuvo ginčijama, kad pareiškėjas neturėjo teisės ginčyti šią sistemą, kadangi Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas kasacinį teikimą pateikė pagal šiuo požiūriu reikšmingas valstybės vidaus nuostatas. Todėl nebuvo veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių, kurias pareiškėjas galėjo šiuo aspektu panaudoti.

Todėl šios pareiškimo dalies atžvilgiu Teismas atmeta Vyriausybės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo.

Atsižvelgdamas į šalių teiginius Teismas pripažįsta, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus faktų ir teisės klausimus, kurių išsprendimas turi priklausyti nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl šis skundas negali būti atmestas kaip aiškiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Joks kitas pagrindas paskelbti jį nepriimtiniu nėra nustatytas.

5. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi pareiškėjas skundžiasi, kad dėl tariamai klaidingų teismų sprendimų ir žiniasklaidos kampanijos, susijusios su procesu, jam [pareiškėjui] nebuvo užtikrintas teisingas procesas.

Savo nuomonėje Vyriausybė teigia, kad pareiškėjas neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių jo skundo, kad žiniasklaidos kampanija pakenkė šiam procesui, atžvilgiu, nes jis nesikreipė į teismą su civiliniais ieškiniais dėl šmeižto nei interviu rengusiems žurnalistams, nei jų

pašnekovams. Pareiškėjas taip pat galėjo kreiptis, kad tokiems asmenims būtų iškeltos baudžiamosios bylos dėl žinomai melagingų prasimanymų, žeminančių kito asmens garbę, skleidimo. Jis nepasinaudojo šiomis galimybėmis. Dėl žiniasklaidos kampanijos poveikio teismų bešališkumui Vyriausybė teigia, kad šiuo požiūriu pareiškėjas neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, nes proceso metu jis nepareiškė nušalinimų pirmosios instancijos teisėjui ir kitiems teisėjams. Bet kokiu atveju dėl žiniasklaidos kampanijos, susijusios su pareiškėjo procesu, Vyriausybė teigia, kad jokios Lietuvos valstybės valdžios institucijos negali būti laikomos atsakingos už privačių asmenų teiginius privačiuose laikraščiuose ir žurnaluose. Teismai teisingai ir bešališkai įvertino jiems pateiktus įrodymus, nes pareiškėjas buvo pripažintas kaltu tik pagal du iš keturių kaltinimo pusės palaikytų punktų. Vyriausybė teigia, kad pareiškėjo procesas buvo teisingas, o žiniasklaidos kampanija neturėjo jokio poveikio proceso teisingumui ar teismų bešališkumui.

Pareiškėjas teigia, kad jis neprivalėjo išnaudoti tokių vidaus teisinės gynybos priemonių, kaip civilinių ar baudžiamųjų bylų iškėlimas jo bylų komentavusiems laikraščiams ar valstybės pareigūnams. Anot pareiškėjo, tai pareigūnai privalėjo paneigti išspausdintus teiginius, jei jie manė juos esant neteisingus. Tačiau tokių paneigimų nebuvo padaryta. Jis nurodo, kad ketina bylinėtis ne su žiniasklaida, bet su valstybės valdžios institucijomis, kurios leido žiniasklaidos kampanijai neigiamai paveikti proceso teisingumą apskritai. Be to, pareiškėjas teigia, kad joks konkretaus teisėjo nušalinimas nebūtų išsklaidęs jo abejonių dėl jų šališkumo, nes įvairius prieš jį nukreiptus pasisakymus žiniasklaidoje "skaitė visi respublikos teisėjai".

Dėl pareiškėjo skundo, kad jo byloje Aukščiausiasis Teismas nesilaikė savo praktikos, ir dėl tariamai klaidingo nukentėjusiojo parodymų įvertinimo Teismas pažymi, kad šie skundai pirmą kartą Teismui buvo pateikti atitinkamai 1999 m. kovo 29 dieną ir 1999 m. spalio 11 dieną. Tačiau galutinis sprendimas dėl pareiškėjo nuteisimo buvo priimtas 1997 m. gruodžio 2 dieną, t.y. prieš daugiau kaip šešis mėnesius iki šių skundų pateikimo. Pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 ir 4 dalis, Teismas neprivalo nagrinėti šios pareiškimo dalies, nes ji buvo pateikta praleidus terminus.

Teismas atkreipia dėmesį į Vyriausybės argumentą, kad vidaus teisinės gynybos priemonių išnaudojimo Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies prasme pareiškėjas nepanaudojo civilinių ar baudžiamųjų bylų iškėlimo įvairiems žurnalistams ar valstybės pareigūnams galimybės. Tačiau Teismas laiko, kad ši nuostata reikalauja išnaudoti tik tas vidaus teisinės gynybos priemones, kurios yra susijusios su nurodomais Konvencijos pažeidimais ir kurios gali tiesiogiai, o ne vien tik netiesiogiai ištaisyti kritikuojamą padėtį. Šiuo aspektu Teismas sutinka su pareiškėju, kad joks civilinis ar baudžiamasis pareiškimas prieš įvairius privačius asmenis ar valstybės pareigūnus, kurie nebuvo minėto teismo proceso dalyviai, nebūtų buvusi veiksminga teisinės gynybos priemonė Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies prasme. Teismas laiko, kad šioje byloje pareiškėjas privalėjo vien tik paminėti savo skundus dėl neva trūkstamo teisingumo kompetentingiems valstybės vidaus teismams, turėjusiems išnagrinėti jam pateiktus kaltinimus baudžiamąjo proceso metu.

Šiuo požiūriu Teismas pastebi, kad savo skunde dėl nuosprendžio pareiškėjas teigė, jog buvo pažeistas proceso teisingumas. Todėl šios pareiškimo dalies atžvilgiu Teismas atmeta Vyriausybės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo.

Dėl pareiškėjo skundo, kad vidaus teismai neužtikrino jam teisingo proceso, nes neteisingai jį nuteisė, Teismas primena, kad peržiūrėti vidaus teisminių institucijų tariamai padarytas faktų ir teisės klaidas nėra jo užduotis ir kad, pagal bendrą taisyklę, įvertinti jiems pateiktus įrodymus bei taikyti valstybės vidaus teisę turi nacionaliniai teismai. Teismo užduotis yra nustatyti, ar procesas bendrai paėmus buvo teisingas (žr., *mutatis mutandis*, *Bernard v. France*, no. 22885/93, 1998-04-23, *Reports* 1998-II, p. 879, § 37).

Dėl pareiškėjo teiginio, kad žiniasklaidos kampanija, susijusi su procesu, pakenkė šio proceso teisingumui, Teismas laiko, kad aktyvi spaudos kampanija, darydama įtaką viešajai nuomonei ir – todėl – prisiekusiesiems, turintiems spręsti kaltinamojo kaltės klausimą, gali neigiamai paveikti proceso teisingumą (žr., *inter alia*, Eur. Comm. HR, *Hauschildt v. Denmark* (dec.), no. 10486/83, 1986-10-09, D.R. 49, pp. 86, 101). Tuo pat metu Teismas pažymi, kad aktualių įvykių nušvietimas spaudoje yra naudojimas saviraiškos laisve, kurią garantuoja Konvencijos 10 straipsnis. Aktyvios spaudos kampanijos, susijusios su procesu, atveju lemiamas dalykas yra ne subjektyvūs įtariamojo būgštavimai dėl išankstinio nusistatymo nebuvimo, kurio yra reikalaujama iš bylų nagrinėjančių teismų, kad ir kaip jie būtų suprantami, bet tai, ar konkrečiomis bylos aplinkybėmis jo baimė gali būti laikoma objektyviai pagrįsta (žr., *mutatis mutandis*, *Castillo Algar v. Spain*, no. 28194/95, 1998-10-28, *Reports* 1998-VIII, p. 3116, § 45).

Teismas pažymi, kad pareiškėjo sulaikymas ir teisminis bylos nagrinėjimas buvo diskutuojami daugelyje televizijos laidų ir nušviečiant įvykius visoje valstybėje platinamoje spaudoje. Teismas mano, kad žiniasklaidos susidomėjimą “Daktaro byla” ir ženklų jo poveikį viešajai nuomonei daugiausiai nulėmė organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje dešimtojo dešimtmečio pradžioje. Žiniasklaidos susidomėjimą taip pat galėjo padidinti tai, kad proceso metu buvo nužudyti du išpirkos bylos liudytojai.

Teismas pažymi, kad spauda beveik vieningai vaizdavo pareiškėją kaip “mafijos vadeivą”. Tačiau pažymėtina, kad kai kuriais atvejais valdžios institucijos akcentavo per daug ankstyvo teismo proceso pavojų (žr. “Faktų” dalyje pateiktus interviu su prokurorais, išspausdintus 1996 m. gruodžio 19 dieną ir 1997 m. sausio 10 dieną). Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad pareiškėjui pateiktus kaltinimus turėjo išnagrinėti profesionalūs teisėjai, kuriuos bylos nušvietimas žiniasklaidoje tikriausiai turėjo paveikti mažiau negu prisiekusiuosius. Teismas pastebi, kad byla nagrinėję teisėjai tinkamai atsižvelgė į konkrečias bylos aplinkybes ir kruopščiai įvertino įrodymus, nuteisdami pareiškėją pagal du iš keturių jam pateikto kaltinimo punktų. Todėl Teismas laiko, kad pareiškėjo baimė dėl išankstinio teismų nusistatymo, grindžiama nurodoma žiniasklaidos kampanija, nebuvo “objektyviai pagrįsta”.

Atsižvelgdamas į tai, Teismas šios pareiškimo dalies atžvilgiu negali nustatyti nei kokių nors bešališkumo trūkumo, sukkelto žiniasklaidos kampanijos, požymių, nei, imant apskritai, teisingo proceso principo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies prasme pažeidimų.

Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Taigi ji turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

6. Cituodamas Vilniaus apygardos teismo nuosprendį, kur teisėjas pavadino jį “vienu iš nusikalstamo pasaulio lyderių”, pareiškėjas skundžiasi, kad nebuvo preziumuojamas jo nekaltumas. Šiuo požiūriu jis taip pat cituoja generalinio prokuroro pavaduotojo ir kitų valstybės pareigūnų, kurie tariamai preziumavo jo kaltę duodami interviu spaudai, teiginius. Pareiškėjas remiasi Konvencijos 6 straipsnio 2 dalimi, kuri numato:

“Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą”.

Savo nuomonėje Vyriausybė kartoja, kad skundo dėl valstybės pareigūnų teiginių žiniasklaidoje atžvilgiu pareiškėjas neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, kadangi jis nesikreipė su civiliniais ar baudžiamaisiais pareiškimais į teismą prieš asmenis, iš kurių buvo paimti interviu. Vyriausybės nuomone, toks procesas būtų padėjęs nustatyti tikruosius valstybės atstovų

pasakytus žodžius, nes jų teiginius galėjo iškreipti žurnalistai. Bet kokių atveju “Faktų” dalyje pateiktuose teiginiuose nėra pareiškimų, kad pareiškėjas padarė išpirkos byloje inkriminuotus nusikaltimus. Be to, teisingumo ministras ir Seimo pirmininko pavaduotojas minėtuose straipsniuose buvo cituojami 1996 m. pradžioje; teismams nagrinėjant bylą 1997 m. nė vienas iš jų nebeužėmė šių postų. Anot Vyriausybės, tai, kad teismai nuteisė pareiškėją pagal du iš keturių jam pateikto kaltinimo punktų, rodo, kad jis buvo laikomas nekaltu, kol jo kaltė nebuvo įrodyta pagal įstatymą. Ji taip pat teigia, kad motyvuojamojoje nuosprendžio dalyje sakydamas, jog pareiškėjas buvo “vienas iš nusikalstamo pasaulio lyderių”, Vilniaus apygardos teismas tik parafrazavo bylai reikšmingus liudytojo teiginius. Vyriausybė teigia, kad pirmosios instancijos teismas faktiškai atmetė tvirtinimą, kad pareiškėjas yra “vienas iš nusikalstamo pasaulio lyderių”, nes ši frazė nėra įtraukta į pirmosios instancijos nuosprendžio rezoliucinę dalį. Todėl šis teiginys negali būti laikomas patvirtinančiu pareiškėjo kaltumą konkrečius nusikaltimus padarymu.

Pareiškėjas atmeta Vyriausybės prieštaravimą ir kartoja anksčiau apibendrintus argumentus. Pareiškėjo nuomone, 1997 m. vasario 13 dieną Vilniaus apygardos teismas savo iniciatyva paminėjo teiginį, kad jis yra “vienas iš nusikalstamo pasaulio lyderių”. Teismui nebuvo reikalo to daryti, nes jis niekada nenagrinėjo to teiginio pagrįstumo. Be to, generalinio prokuroro pavaduotojo ir kitų valstybės pareigūnų teiginiai faktiškai pažeidė nekaltumo prezumpciją.

Dėl Vyriausybės teiginio, kad nebuvo išnaudotos vidaus teisinės gynybos priemonės, Teismas primena, kad joks atskiras pareiškimas teismui, civilinis ar baudžiamasis, prieš asmenis, kurie nebuvo minėto teismo proceso dalyviai, negalėjo būti teisinės gynybos priemone Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies prasme (t.p. žr. aukščiau). Šiuo požiūriu Teismas pastebi, kad pareiškėjas savo skunde dėl nuosprendžio nurodė, jog buvo pažeista nekaltumo prezumpcija. Todėl Teismas atmeta Vyriausybės prieštaravimą dėl vidaus teisinės gynybos priemonių neišnaudojimo šios pareiškimo dalies atžvilgiu.

Teismas kartoja, kad 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija yra vienas iš 6 straipsnio 1 dalies reikalaujamo teisingo proceso elementų (žr. cituotą sprendimą byloje *Bernard v. France*, *loc. cit.*). Todėl jis nagrinės šį skundą šių dviejų kartu paimtų nuostatų požiūriu. Taip pat primenama, kad reikalavimas gerbti nekaltumo prezumpciją yra privalomas ne tik teisėjui ar teismui, bet taip pat ir kitoms valdžios institucijoms (žr. 1995 m. vasario 10 dienos sprendimą byloje *Allenet de Ribemont v. France*, Series A no. 308, p. 17, §§ 38 ir 41). Atsižvelgiant į Konvencijos 10 straipsnyje numatytą teisę skleisti ir gauti informaciją, 6 straipsnio 2 dalis negali uždrausti valdžios institucijoms informuoti visuomenę apie vykstančius nusikaltimų tyrimus, bet ji reikalauja, kad tai būtų daroma pakankamai diskretiškai ir atsargiai, užtikrinant nekaltumo prezumpciją (*loc. cit.*, § 38).

Atsižvelgiant į tai, reikia atskirti teiginius, atspindinčius nuomonę, kad asmuo yra kaltas, nuo teiginių, kurie tiesiog nusako “įtarimo būklę”. Pirmieji pažeidžia nekaltumo prezumpciją, o antrieji įvairiose Teismo nagrinėtose situacijose buvo laikomi priimtinais (žr., *inter alia*, *Lutz v. Germany*, no. 9912/82, 1987-08-25, Series A no. 123, p. 25, § 62; *Englert v. Germany*, no. 10282/83, 1987-08-25, Series A no. 123, p. 55, § 39; *Nölkenbockhoff v. Germany*, no. 10300/83, 1987-08-25, Series A no. 123, p. 80, § 39; *Leutscher v. the Netherlands*, no. 17314/90, 1996-03-26, Reports 1996-II, p. 436, § 31).

Teismas pastebi, kad Vilniaus apygardos teismo pateiktas pareiškėjo kaip “vieno iš nusikalstamo pasaulio lyderių” apibūdinimas buvo paminėtas kelių liudytojų, liudijusių prieš pareiškėją, parodymuose. Todėl kartodamas tokius liudytojų parodymus Teismas neketino teigti, kad pareiškėjas buvo kaltas dėl kokio nors konkrečius nusikaltimus.

Dėl valstybės pareigūnų teiginių, paskelbtų spaudoje prieš nuteisiant pareiškėją 1997 m. vasario 13 dieną, Teismas atkreipia dėmesį į interviu su tuometiniu teisingumo ministru ir tuometiniu Seimo pirmininko pavaduotoju, išspausdintus 1996 m. vasario 6 dieną (žr. "Faktų" dalį). Šių aukštų pareigūnų pastabos buvo išsakytos politiniame kontekste, siekiant paaiškinti visuomenei administracinių valdžios institucijų elgesį sulaukiant pareiškėją. Teismas mano, kad minėtas pastabas iššaukė neginčijami faktai, pvz., ankstesni pareiškėjo nuteisimai ir naujai iškelta byla dėl chuliganizmo, bet jie negalėjo būti suprasti kaip patvirtinantys jo kaltumą konkretaus nusikaltimo padarymu. Tas pats tinka ir prokurorų žodžiams, kuriuos įvairūs žurnalistai citavo laikraščių straipsniuose, išspausdintuose 1996 m. vasario 6 dieną, 1996 m. gruodžio 18 dieną, 1996 m. gruodžio 19 dieną, 1997 m. sausio 10 dieną, 1997 m. vasario 6 dieną ir 1997 m. vasario 11 dieną (žr. "Faktų" dalį), kur buvo akcentuotas pareiškėjo pavojingumas arba buvo nusakyta jo "įtarimo būklė" siekiant informuoti visuomenę apie tolesnį baudžiamąjį procesą. Tai nebuvo formalūs pareiškimai dėl pareiškėjo kaltės, galintys paskatinti visuomenę tikėti jo kaltumu ar suformuoti nuomonę dėl faktų anksčiau, negu juos įvertins kompetentingos teisminės institucijos (žr., *mutatis mutandis*, cituotą sprendimą *Alenet de Ribemont* byloje, p.17, § 41).

Atsižvelgdamas į tai, Teismas neranda jokių nekaltumo prezumpcijos pažeidimų, susijusių su šia pareiškimo dalimi, kuri, atitinkamai, yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Todėl ji turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

7. Remdamasis Konvencijos 6 straipsnio 2 dalimi pareiškėjas taip pat skundžiasi dėl prokuroro 1996 m. spalio 1 dienos sprendimo, kuriame prokuroras teigė, kad pareiškėjo "kaltė buvo įrodyta parengtinio tardymo metu surinktais įrodymais".

Vyriausybė teigia, kad prokuroras savo 1996 m. spalio 1 dienos sprendime neišsakė jokių teiginių, kurie pažeistų pareiškėjo teisę į nekaltumo prezumpciją, kadangi jis tik pateikė priežastis, dėl kurių yra atmetamas pareiškėjo prašymas nutraukti bylą. Vyriausybė teigia, kad prokuroras turi būti įsitikinęs, kad kaltinamasis padarė jam inkriminuojamą nusikaltimą – priešingu atveju nėra prasmės tęsti bylą.

Atsižvelgdamas į šalių teiginius Teismas pripažįsta, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus faktų ir teisės klausimus, kurių išsprendimas turi priklausyti nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl šis skundas negali būti atmestas kaip aiškiai nepagrįstas Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Joks kitas pagrindas paskelbti jį nepriimtiniu nėra nustatytas.

8. Remdamasis 6 straipsnio 1 dalimi ir 3 dalies b ir c punktais pareiškėjas teigia, kad buvo pažeistos jo teisės gintis. Šiuo požiūriu jis skundžiasi, kad nuo to momento, kai 1996 m. balandžio 1 dieną jam buvo paskirtas kardomasis kalinimas (suėmimas), jis negalėjo tartis su savo advokatais ar apsikeisti su jais konfidencialia informacija be raštiško prokuroro leidimo.

6 straipsnio 3 dalis, kiek tai šiuo požiūriu reikšminga, numato:

"Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises: ...

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;

c) gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą; ..."

Teismas pažymi, kad šis skundas apsiriboja teiginiu, kad pareiškėjas neturėjo absoliučios teisės bendrauti su savo gynėju be prokuroro leidimo. Tačiau Teismas laiko, kad minėtos Konvencijos nuostatos negarantuoja teisės bet kuriuo metu tartis su savo advokatu ar be jokių

apribojimų apsikeisti su juo konfidencialiais nurodymais ar informacija. Pareiškėjas neteigia, kad kuris nors iš jo prašymų pasikalbėti su savo advokatais ar jiems parašyti nebuvo patenkintas. Todėl Teismas negali pripažinti, kad prokurorų sprendimas kontroliuoti pareiškėjo bendravimą su jo gynėjais turėjo praktinių pasekmių jo teisėms gintis, numatytoms Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje ir 3 dalies b ir c punktuose.

Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Taigi ji turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

9. Pareiškėjas taip pat skundžiasi dėl tariamai retrospektyvaus baudžiamosios teisės taikymo jį nuteisiant dėl turto prievartavimo. Jis remiasi Konvencijos 7 straipsniu, kuris skelbia:

“1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.”

Teismas pažymi, kad pareiškėjas neginčija to fakto, kad jam inkriminuoto nusikaltimo padarymo metu turto prievartavimas pagal valstybės įstatymus buvo laikomas nusikaltimu, kaip numato minėtos nuostatos pirmoji dalis. Be to, pareiškėjas neteigia, kad jo padaryti veiksmai negalėjo būti laikomi “nusikaltimais” 7 straipsnio 2 dalies prasme.

Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies prasme. Taigi ji turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 4 dalį.

Dėl šių priežasčių Teismas vienbalsiai

SKELBIA PRIIMTINAI, iš anksto nenusprendamas dėl esmės, pareiškėjo skundus, kad Aukščiausiasis Teismas nebuvo bešališkas teismas ir kad prokuroras savo 1996 m. spalio 1 dienos teiginiu pažeidė nekaltumo prezumpciją;

SKELBIA NEPRIIMTINA likusią pareiškimo dalį.

S. Dollé
Kanclerė

J.-P. Costa
Pirmininkas